

nijela i njegova struka istraživanja povijesti naše, koja je vrlo demokratična. (1) Kao genealog, Bojničić je volio vidjeti, da je sudbina i razvitak njegova naroda predana u ruke nekolicini ljudi, određenom jednom staležu, koji može svaki čas pozvati na odgovornost, nego li onoj velikoj nepismenoj masi, koja je uslijed historijskih zapreka ostala na visokom stepenu svojega naziranja na svijet, te je nepristupačna i napretku i političkoj svijesti svoje odgovornosti. Istraživajući poimence srednjovjeknu našu povijest i poznavajući joj ljude u njoj kao malo tko od naših historičara, on se zanosio velikim imenima narodnih plemena i dinasta, koji su ostavili tako sjajne tragove u našoj prošlosti. Bojničić je bio za kult velikih ljudi, ali sa ograničenjem, da ti ljudi moraju biti pretstavnici narodne snage, da moraju raditi na korist svojega plemena: imena, makar se i ne slagali sa svojim savremenikima u pogledu opsega i sadržine narodnih ideja. Posve je prirodno, da je bio uslijed toga i veliki protivnik hrvatskog radikalizma, kako ga je formirao A. Starčević, jer je u njem posve ispravno nazrijavao posvemašnji neuspjeh borbe Hrvata prema Mađarima i Nijemcima, a postepeno smanjivanje i oslabljivanje narodne snage, jer su se iz nje izlučili Srbi. Sa kojim se je elementima i s kojim poteškoćama borio Bojničić na svojem mjestu baš poradi toga i onda, kada su vlasti pogodovala tomu radikalizmu, da što sigurnije mogu vladati u razdraženom narodu, znadu samo oni, koji su njegov položaj i rad poznavali. No najveća je strana njegova naučna rada i znamenovanja ta, što je bio zatočnikom i pobornikom slobodoumne (liberalne) misli među zastupnicima mlade hrvatske znanosti, ne dajući se pritisnuti od neliberalnih elemenata i ne htijući se ugibati iz razloga „tradicionalnih interesa narodnih“ historijskim istinama. To njegovo nepokolebivo uvjerenje, da je slobodoumlje temeljem moderne i svake nauke, učinilo je, te nije popuštao ni načelima mase, ni mišljenju nacionalnog radikalizma, da je pošao istraživati srednjovjekovnu našu povijest, kako bi dokazao, koliko je zločina počinjeno na našem na-

rodu sputavanjem slobode mišljenja... da se između dva velika naroda, talijanskoga i njemačkoga živeći, nije razvio onako kao narod češki... Uvjeren slobodoumnik, on je bio uvjeren i o tome, da će samo liberalizam izravnati onaj jaz, koji nastaje između raznih narodnih osjećanja i interesa, dok će ga ideje konservatizma, tradicije i sputavanje slobodne misli samo produbiti u razne političke svrhe. Naučni i kulturni njegov program bio je reformirati našu inteligenciju u modernom liberalnom smislu, a onda, kada se to bude polučilo, onda neka sa modernim idejama uzgojena inteligencija pođe svojim putem. Ne će moći udariti krivim putem. Bilo je u njega mnogo optimizma, kada je mislio, da će taj posao oko reforme naše inteligencije biti tako lagan. Novi duh vremena obrazovao je i među nama posve drugu omladinu nego što je on sebi zamišljao. Onda je došao svjetski rat, koji je sve kombinacije modernog liberalizma porušio, mnoge temelje njegove, koji su se tako mučno izgradili, uništio, dok su se reakcionarne želje i tendencije pod najraznolikijim formama sve do u sadašnje doba opet razbanile po narodu, zahvativši čak i inteligente slobodna vida modernog čovjeka. Nije doduše očajavao, nije ga ni boljelo, jer Bojničić se nije podavao ni maštanju ni sentimentalitetu, znajući, da to u borbi za slobodnu misao samo mnogo štete nanosi, ali se ljutio i sve više ljutio, što je više stario, kada je vidio, kako se opet vraćamo u mnogim našim sudovima, lozinkama, onoj dobi, gdje su modernoj nauci i slobodi mišljenja bila vrata zatvorena. Tome simptomu pripisivao je bolesnu jednu klicu, koja bi bila kadra da nam ugrozi mnogu tečevinu našu. Uza sve to, on je bio uvjeren, da valja na slobodi nauke i misli, a od svijetu ograničenja, tendencije i ličnih ili stranačkih želja ponovo raditi i baš sada u nezavisnosti narodnoj poraditi što žurnije i što intenzivnije, da što prije budemo bliži velikome svijetu. Tu u boju za liberalnu ideju nauke, ljudskog djelovanja i života, zadužio nas je pokojnik u daleku budućnost i za to će mu ostati i vječna spomen u hrvatskom narodu“.

PUBLIKACIJE

Никовъ П., Кавханъ Исбулъ. Separatni otisak iz „Сборника въ честъ на Василь Н. Златарски“, Софи, 1925, 4^о, str. 195—228.

Kavhan Isbul do sada je malo poznata ličnost u bugarskoj istoriji. Na osnovi triju i do sada poznatih, ali nedovoljno ispitivanih starobugarskih natpisa na grčkome jeziku, u kojima se u raznim prilikama spominje kavhan Isbul pisac ustanovljuje:

1) da je kavhan Isbul živeo u vreme hanova Malamira (831—836) i Presijana (836—852);

2) da prema drugome natpisu, u kome se kavhan Isbul spominje uz eparhona Malamira, rang kavhana odgovara današnjem „regentu“. I to autor dokazuje i iz drugih pisanih vizantijskih izvora, u kojima se spominje ova titula. Iz svih slučajeva u kojima se spominje naziv kavhana autor

zaključuje da je kavhan posle hana zauzima prvo mesto u državnoj upravi.

3) da se je kavhan Isbul najviše isticao kao inicijator u opravljaju javnih građevina, vodovoda, državnih zgrada i t.d.

4) da je sem toga stekao slavu i kao vojskovođa protiv slavenskog plemena Smolena na jugu Rodope.

Č.

*

Novak Gregorio, *L'alleanza Veneto-Serba nel secolo XIV. Venezia, 1925, 8°, 39 str.*

Naslov ovoga članka mogao bi zavesti u bludnju, jer po njemu izgleda kao da se radi o jednom specijalnom savezu između srednjovekovne Srbije i Venecije. U istinu je reč o prijateljskim odnosima kralja i cara Dušana sa Venecijom za celo vreme njegove vlade, odnosno bolje rečeno od god. 1340, kada je Dušan postao venecijanski građanin, sve do njegove smrti. Kao što sa Dubrovnikom, tako je Dušan i sa Venecijom celog svog života održavao prijateljske odnose, tražeći u njima oslonac na zapadu za svoje borbe na istoku. Često je tražio i direktnu pomoć, a da je nikada nije mogao postići, jer su tome stajali na putu posebni računi venecijanske sinjorije.

Svoju analizu Dušanih odnosa sa Mlecima autor rezimira u 8 tačaka:

- 1) Dušan je hteo osvojiti Carigrad;
- 2) u tu svrhu je trebao pomoć jedne pomorske sile;
- 3) to je mogla biti samo Venecija;
- 4) sa Venecijom je Dušan mudro održavao uvek najprijateljskije odnose;
- 5) ali Venecija ga protiv Carigrada nije htela pomoći, jer se je bojala za prevlast na Jadranskom moru, ako bi Dušan došao u posed Carigrada i vizantijskog carstva;
- 6) kasnije je Dušan hteo da dođe u posed Carigrada kao „capitaneus christianitatis“, ali mu ni to nije pošlo za rukom;
- 7) nikada Dušan nije težio za osnivanjem jedne jake jadranske velesile;
- 8) ma da se sa Venecijom nije mogao složiti obzirom na Carigrad, Dušan je sa Venecijom imao zajedničkog neprijatelja u Ugarskoj, i protiv ove sile bio je sa Venecijom u formalnom savezu.

G.

*

Radojčić Nikola, *Die Gründe einer serbischen Entlehnung aus dem byzantinischen Rechte. Bucarest, 1924. Sep. ot. iz Bulletin de la Section historique de la Académie Roumaine, A. XI.*

U kratkom, ali sadržajnom članku g. prof. dr. Radojčić izlaže, kako je problem odnosa između srednjovekovnog vizantijskog i srpskog zakonodavstva još uvijek malo ispitan, i kako se još uvijek mogu naći

ekstremno suprotni naziri. Na jednoj strani ima mišljenja, da je zakonodavstvo Srbije srednjega vijeka neovisno o stranim uzorima i originalno, na drugoj strani mogu se čuti mišljenja da zakonodavstvo srednjovekovne Srbije pretstavlja samo dopunu, odnosno izmjenu vizantijskog zakonodavstva. Najveću poteškoću za sve naučne radnike, koji su se bavili tim problemom, počevši od Palackoga do Stojana Novakovića, pretstavlja neobrađeno vizantijsko zakonodavstvo, koje kao naučni problem pokazuje još uvijek mnogo neispitanih strana.

Jedan specijalan primjer takvoga stanja pretstavljaju čl. 171 i 172 Dušanovog zakonika, koji daju sudijama pravo i dužnost, da se striktno drže zakona i onda, kada bi u kakvom konkretnom slučaju postojala kakva naredba vladara, koja bi se kosila sa zakonom. Drugim riječima, zakon i sud stoje nad voljom vladara.

Općenito se smatralo da su ta dva člana Dušanovog zakonika sasvim originalno srpska, jer je po općem mišljenju vlast vizantijskih vladara neograničena, stojeća iznad svakog državnog zakona. G. Radojčić pokazuje, kako je to mišljenje pogrešno. U vizantijskom zakonodavstvu ima sličnih novela, koje podređuju vlast vladaoca pod zakon, od najranijeg Teodosijevog zakonskog zbornika sve do Andronika III, savremenika Dušanovog. G. Radojčić opravdano smatra, da je vizantijsko zakonodavstvo bilo dobro poznato i srpskim zakonodavcima i da su prema tome članovi 171 i 172 Dušanovog zakonika preuzeti iz vizantijskih izvora.

G. Radojčić nije se ograničio na to da konstatuje ovu zanimljivu činjenicu, nego polazi dalje i obrazlaže, kako su ove odredbe vizantijskog zakonodavstva preuzete od cara Dušana sa jednom određenom političkom svrhom. Dušan ove članove svojega zakonika nije preuzeo iz vizantijskih izvora radi svojih podanika — Srba, nego radi novih grčkih podanika, koji su došli pod njegovu vlast osvajanjem vizantijskih teritorija. Da bi uspostavio pravni kontinuitet i da bi nove podanike pomirio sa novom vlašću, Dušan je preuzeo u zakonik odredbe, koje su novome stanovništvu pružale iste uvjete za život, na kakve je ono bilo naviklo pod starom vizantijskom vlašću. Ova nastojanja Dušanova nisu urodila plodom. Uprkos njegovim mudrim intencijama grčki elemenat se nije pomirio sa novom vlašću, koja mu je ostala tuđa i nesimpatična, i ako su bili uvjeti pravnog života i pravne sigurnosti u savremenoj Andronikovoj Vizantiji mnogo lošiji, nego u Dušanovoj Srbiji. Dok su u tome pravcu nastojanja Dušanova ostala bezuspješna, dotle su te odredbe zakonika urodile drugim plodom, naime tim, da je u svijesti

kasnijih pokoljenja srpskoga naroda ostala živa svijest o tome, da je prva i najviša dužnost vladara, da bude čuvar zakona,

Dr. G. Čremošnik

*

Dr. P. Kolendić: Marulićev učitelj Tideo Acciarini (Odštampan iz „Novog doba“ Split, 25. XII. 1924.)

Marulićev biograf F. Natali dao je vrlo oskudne vesti o mladosti splitskog pesnika. Kazao je da su mu učitelji bili Colla Firmianus, Tydeus Acciarinus i Hieronimus Jenesius i da je vrlo mlad držao na latinskome govor u čast dužda Nikole Marcela. Kako Natali nije naveo mesto ni gde je ovaj govor držao, to je Kukuljević, u predgovoru akademskog izdanja Marulićevih dela, „iskonstruisao celu jednu legendu, kako su ta lica bila Marulićevi nastavnici na padovanskom univerzitetu, pa da je baš u Padovi držao pomenuti govor“.

Po padovanskim univerzitetskim spisima iz toga doba ne vidi se da je ijedan od pomenutih učitelja tamo bio profesor, a ni Marulićevo ime nije tamo zabeleženo. Zbog toga g. K. tvrdi da je Marulić govor u duždevu čast održao u Splitu, i to vrlo verovatno prvih dana avgusta 1474, kada se u celoj mletačkoj državi tada slavio N. Marcelo, kao „osloboditelj Skadra“.

Za jednoga od Marulićevih pomenutih učitelja, za Hieronymusa Jenesiusa, g. dr. K. tvrdi da je isto lice koje je u jednom splitskom aktu iz 1477 u malo drukčijoj grafici, kao Hieronymus Genetius, zabeleženo kao splitski učitelj. Drugog od njih, Tydeus-a Acciarinus-a, pominje na jednom mestu i sam Marulić kao svoga učitelja, a Đ. Šizgorić mu je posvetio jednu od svojih latinskih pesama, objavljenih u Mlecima 1477. Posluživši se rezultatima profesora Gelčića, zatim F. Lo Parco i P. Verrka, g. dr. K. je izneo nekoliko značajnih podataka o životu ovog humaniste, iz kojih se vidi da je neko vreme učiteljevao i u Dubrovniku, zatim u Južnoj Italiji.

Tako je pisac pokazao da su vesti F. Natalija o Marulićevoj mladosti tačne pa ih je dopunio time da se je kod pomenutih humanista učio u Splitu i da je tu održao svoj govor u čast dužda.

V. L.

*

Dr. P. Kolendić: Pulcinella u Kanavelovićeve komedijama (Odštampano iz „Novog doba“, Split, 12. IV. 1925.)

Pulcinella je „najčuvenija maska talijanske comedia dell'arte. Samo ime je dobila ne po nekom prevrtljivcu s kraja XIII. stoleća imenom Pulcinella delle Carceri, kao što je pretpostavio V. Fainelli, nego pre po opštoj imenici pulcino,

pulcinello (pile), jer je i sama maska imala „nečega kokošijeg u sebi“. Pod tom maskom prikazivane su raznolike komične ličnosti u comedia dell' arte i bila je vrlo omiljena u Italiji, da ubrzo pređe granice te zemlje. Kod nas je uvedena vrlo rano, još „pre izmaka sedamnaestog veka“, a uveo je Petar Kanavelović. G. dr. K. opisuje pulcinella u dvema u novije vreme nadenim ađespetnim komedijama, Iliji Kuljašu i Simunu Dundarilu, pa na osnovu toga i po drugim indikacijama tvrdi da su i te dve komedije Kanavelovićeve. Članak je naučan, a živo i zanimljivo pisan, te je lep dokaz kako se i u priložima pisanim za božićni ili uskršnji broj jednog političkog dnevnog lista mogu saopštavati naučni rezultati.

V. L.

*

„Spomenspis Gradanskog Streljačkog Društva“ u Osijeku — prigodom 140-godišnjice (1784.—1924.) Osijek, 1924. str. 68, 8°

Tipične društvene oblike gradskoga života ispoljio je velikim brojem njemačkog žiteljstva nastavani Osijek poslije oslobođenja od Turaka i formacijom jednog gradanskog streljačkog društva. To je već spadalo u organizaciju gradanskog autonomnog života, koji je u gradanskoj gardi predstavljao korelat c. kr. vojničkoj sili što je imala i u osječkoj tvrđavi jedno svoje žarište. Osječka tvrđava (die Festung) izgrađena je na turskim osnovama između 1712. i 1721., s nasadima, gradskim vrtom i streljanom; 1779. pružena je i dobra cesta prema Budimpešti, a poslije opet je podignut i dravski most.

Predmnijeva se, da je i prije 1784. bilo u Osijeku izvjesnog šicnerajnskog izživljavanja, no od te godine dalje do danas postoje i arhivski podatci. (Schützengesellschaft imali su i drugi hrvatski gradovi, Zagreb, Varaždin, i dr.) Streljačko je društvo davalo purgeriji neki ton samosvjesti naprama jadnim neslobodnim ljudima, kmetovima a uzdizalo je purgara u uobrazbi da je ravan i dorasao oružanoj sili vojske, koja mu je imponovala bar u danima, kada nije bilo veksacije i ukonačivanja. Mogao je uz to u streljani disati isti zrak s plemenitom gospodom.

„U početku zvalo se je streljačko društvo „Schützen-Compagnie“, te izgleda, da su se streljanom služili i kadeti, jer je g. 1782. osnovana u Osijeku kadetska škola, koja je u šezdesetim godinama XIX. stoleća prenešena u Kamenicu. Nalazila se u onim zgradama nedaleko dravskoga mosta, gdje je danas smješten vozaški eskadron. 2. XII. 1786. ujedinjene su tri samostalne osječke općine u jednu gradsku općinu. Najstarija ploča za nišan streljane

počiće iz g. 1787., upotrebljena je te godine pri svečanom streljanju. Novi grad naseljen je 1792. doseljenicima iz Bačke i Banata. Kako je Osijek bio već u ono doba važan grad i tvrđava, svjedoči i to, što je 29. XI. 1805. stiglo iz Beča u Osijek sedam carskim blagom natovarenih lađa. G. 1807. (kad je bilo 5 svećanih streljanja i kad je išla 3. purgerska deputacija caru Francu da bi Osijek promaknuo na stupanj kr. i slob. grada) poklonila je grofica M. A. (spomeničar ne navodi za koga je bila udata) rođena Pejačević svilenu žutu zlatom izvezenu vrpču za posvetu društvene zastave u čiji je modro-zlatni držak ukucano 77 zlatnih čavala, dok je samu zastavu (svilenu modro-žutu sa zlatnim resama) još 1805. poklonio Staabs-Arzt von Mennersdorf. Na jednoj strani stijega bio je izrađen grb (iznad rijeke most sa 3 otvora, iznad mosta štít a o štítu desnica razmahnuvši mačem), dok je povrh grba kruna. Desno i lijevo grba angjeli s trubama. Na drugoj strani zastave bili su grbovi grofova Pejacevich i Esterházy. 28. VIII. 1809. Osijek je proglašen kr. i slob. gradom.*

Casni član ove Scheiben-Schützen Gesellschaft a 29. IX. iste godine instalirani gradski župnik (in der Festung) Ivan Jozepac objavio je „Csestitanje slicno-ricno, kada Ossik slobodan i Kr. Varosh postade, domorodcem prikazano“. U Stadt-Parku bio je banket za notabiliore, dok su na livadi pred novim gradom pečena 4 vola purgerima i pučanima na užitak uz vjerojatno prikladno sudjelovanje same Schützen-Gesellschaft. Joseph Fatz (od 1786. inkorporirani član) postade i prvi autonomni gradski kapetan, a još 1804. zasnovao je društvenu knjigu inkorporacija, koja i danas služi, te su tu i „Schützen-Regeln“ za „allhiesige Bürgerliche Scheiben Schützen Gesellschaft“ kojom su ravnali Ober Schüt-

* Osim ove Schützen-Gesellschaft čini se da je Osijek ca 1809. imao i regularnu građansku gardu pa u njoj jedno vrijeme i posebni odred konjanika. Bürger-Husaren. (Njima je n. pr. Guths-Herr Carl von Mihalovich de Fericsance poklonio svilenu zastavu crvene boje što je upropašćena poslije, 1896. u Budimpešti u vrijeme ugarske milenijske izložbe (str. 10. ove Spomenice). A 1813. spominje se u Osijeku trgovac Ignatz Walter kao „Oberlieutenant vom Bürgerlichen Schützen Corps“. Trebalo bi ispitati, da li je i u kojem opsegu funkcionirala građanska garda u Osijeku između napoleonskih godina i godine 1848., jer je n. pr. u gostioni K zlatnoj patki (Zur goldenen Ente, Festung, Topnička 9), bila i residencija Narodne građanske straže iz 1848., koja je imala modru zastavu s bijelom vijezdom i polumjesecom.

zen Meister i njegov zamjenik Unter S. M. Ko ne uplati 5 fl. upisnine ne može biti ni dionik najbolje nagrade, zgoditka (iznimka su gosti). U tim pravilima iz 1804. značajan je § 2. „Ist jeder Bestgewinner verbunden, am nächsten Schüss-tage ein Bestes von gleichem Werth zu geben, wozu der Bestgeber die Scheiben zu besorgen hat. Unter den Werth Bestgeben wird nur so viel verstanden, dass der Bestgeber — nebst der Scheibe — eine gleiche Denkmüntze samt Band zu geben schuldig seye. Keines weges will man aber mitverstanden haben, dass ein Bestgeber kostspieliche Schmausereyen zu geben verbünden müsse, vielmehr werden derley Schmausereyen, wenn selbe in der Schüsstatt abgehalten werden, jedes mal mit 2 fl. für Schützen cassa bestraffet, ausser der Schüsstatt kann jedoch jeder für sein Geld nach belieben zehren“. Važno je dalje bilo skrbiti da mete ne bi predstavljale neke nemoralne slikarije i natpise. Svaki strijelac (Schütz) morade u streljanu stupiti samo pokrivene glave, a ne smjede tamo opet ostavljati ništa od svojih rekvizita. Kaznjavan je svako, ko je prospao barut ili stupio na streljište s odapetim kokotom. Pazilo se uzastopce kako ko dolazi na red, tek „Bey hohen Standes Personen wird aber einem jeden aus dieser Gesellschaft Nachsicht anempfohlen“. Pušenje je bilo zabranjeno pri punim puškama a isto tako „jeder Ernsthafte Wortwechsel (raspaljivih purgera i gospode u Essegu) in Gegenwart der Schützen Gesellschaft wird nicht gestattet“. § 13. tražio je: „Sobald ein Centrum Nagel ausgeschossen wird, soll das Schussloch mit Holz fest vernagelt, der Schuss auf den Nagel und Scheiben numerirt und den Centrum Nagel neu eingeschlagen werden. Bey neuen Freyschüssen von höheren Werth, ist es der Ordnung zu Liebe, angemässen und nothwendig, dass die mehr am Centrum stehende Schüsse mit einem freien Zirkel, auf ein besonderes Papier, abgezeichnet, und der dazugehörige Numerus, angeschrieben werde, damit, wenn einige Nro. Nägeln ausgeschossen werden, niemand Gefahr laufe, im Auszirkeln vergessen oder geschmälert zu werden“.

Značajna su prezimena „šicera“ od 1784, dalje: Fösmayer, Koschier, Fatz, Hangel, Schircher, Gärtner Edler von Rosenheim. k. k. Fortifications-Rechnungsführer 1793., a 1805. als Schützenkommissär bis 1807.; 1794. Eisenbarth Leopold, Schützenmeister pro Anno 1799—1803, ist den 25. V. 1809. gestorben, und den 26. in Begleitung der uniformierten Schützengesellschaft begraben worden; 1794. Follert Franz für das Jahr 1815 die Fenstereparatur unentgeltlich; Klee, Auer, Graf (Apotheker), Klinger, 1804. međutim (očito

iza vala Velike Revolucije) u društvu je i Johann Nepomuk Graf Oesterhazy, Grundherr zu Darda (u susjednoj Ugarskoj preko Drave nasuprot Osijeku): Hat im Jahre 1805 zur Erbauung einer neuen Schüsstatt 26.000 Mauerziegeln und 80 Met. Kalk unentgeltlich hergegeben, zatim: Anton Baron v. Renvay, k. k. Generalmajor und Brigadier und Marien Theresien Ordensritter; v. Perset, k. k. Oberst und Rg. Comm, bei Johann Jellachich Nr. 53: von Hann, k. k. Hauptmann... Mathias v. Neurohr. Medic. Doktor und des löbl. Verötzer Comitats Physicus, i tek pod br. 27. jedno naše narodno prezime: Csordacsics Matty, sub. 34. Tesovich Lukas. zanimljiva je noticija i damâ-amazonki: sub nro. 39. Frau v. Gärtner (1804.) sub nro. 40. Frau v. Kolb (1805.)

Popis donosi dalje još po koje naše narodno prezime, a m. o. notira: nr. 64. Wagner Paul (1805.): Pro 1816 die zimmermeisterreparatur unentgeltlich; v. Menersdorf, k. k. Rg. Arzt bey Joh. Jellachich Inf. Rg. nr. 53 hat der Schützengesellschaft eine nene, blau u. gelb seidene Fahne mit goldenen Fransen verehrt. Sub nr. 71. (a. 1805) Carolus v. Mihalovich, Grundherr zu Ferischanez hat im J. 1809 den bürgerlichen Husaren eine kirschbraune mit Gold gestickte Standart zum Geschenk gemacht; Graf Johann Nepomuk Pejachevich hat im J. 1809 der Schützencompagnie eine lichtblaue mit Gold gestickte Fahne zum geschenk gemacht. 1808. Bojnicsich Johann. Od zenskinja dolaze dalje kao „dijane“: 1807. Frau Eisenbarth Magdalena, Frau Juliana Kraker, 1808. Frau Eberhard Elisabeth, 1809. Gräfin Catharina v. Pejachevich hat als Schützen Mutter ein goldgesticktes silberstoffenes Band zur Fahne verehret. 1814. Frau Catharina Weidisch, Frau Francisca Renner, Frau Auer Barbara, Frau Kraner Elisabetha, 1816. Frau Anna Strasser, i te godine još i jedno svećeničko lice: Fabian Parmacsevich, Dechant. Od vremena napoleonskih ratova mnogi su oficiri i velikaši također članovi društva. Poslije tihe poslijeratne godine bilježe onda opet kao n. pr. 1825. svojstvena intermezza: Le Duc de Pseja (eigene Handschrift), Prinzv. Portugal Don Miguel den 24 ten Juni 2 Ducaten, Heinrich Graf Bombelles, k. k. Kämmerer v. Seiner Kaiserl. Majestät auf seinen Reisen beigegeben; M. de Millo, Obrist in k. portugisieschen Diensten, Kämmerer und des Prinzen Adjutant, pa Johannes Rastovich, Pfarrer, itd.. itd.

Nada sve je, dalje, zanimljivo uvodno motiviranje novih društvenih pravila, koje je na njemački referat gradskoga suca Josepha von Kermopotich-a 5. VI. 1830. magistratualiter čitao i ovjerovio gradski nataroš Petar Joannovich: „... Da das

Scheibenschiessen blos eine adelige, und ritterliche Hebung, daher als eine angenehme, und gesellschaftliche Unterhaltung, in geschäftsireyentagen zu betrachten ist, an der nicht nur der Bürger, sondern auch der Adel, und Honoratioren beliebigen Antheil nehmen können, so sind bei diesem Vereine... Regeln festgesetzt... In Betracht der Wohlanständigkeit dürfte eine zu beobachtende Vorschrift hier überflüssig seyn, weil es nicht zu vermuthen ist, dass ein diesem Vereine einverleibtes Individuum der gesellschaftlichen Pflichten uneingedenk, sich so weit vergessen sollte, zu unangenehmen Auftritten Anlass zu geben...“ to će slučaj gg. šicnmajestri iznijeti pred forum društva. Pošto prvo strijeljanje priređuje gradska općina smjeti će uz prijavu sudjelovati i građanin koji nije inkorporiran u društvu. Upisnina je sada iznosila 2 fl. (Gulden, ali Conventions—Münze). Ostali se paragrafi tiču tehničke strane društvenog života, koji se odvijao od svibnja do kolovoza od 2 do 7 iza podneva, a od rujna do kraja strijeljanja (Abschluss des Jahrschiessens) od 2 do 6 sati. U knjizi članova slijede međutim još ovi podaci:

1831. Gustav Baron Prandau hat 2000 Stück eichene Schindeln zur neuen Eindicung der Schiessstatt gegeben, 1833. Anton Adamovich de Csepin das nöthige Polsterholz zu dem Fussboden im Schiessstatt-Saale gegeben. 1842. Benedict Hauschka k. k. Feld-Apotheken Senior hat der Schiessstätte 2 Stück Pracht-Bilder von Schmeterlingen und Käffer zusammengesetzt verehrt (gestorben den 4 May 1843). 1836. je u Osijeku i okolini harala kolera, ali su ipak inkorporirana 23 nova člana. Nicolaus Cambesy hat der Schützen Cassa beim Hauptschiessen im Jahre 1832 sein Gewinnst verehrt... 1833. u vrijeme svoje emigracije inkorporiran je za člana Husein beg Gradašćević, platio pet dukata i upisao se u društvenu knjigu turskom jazijom. S haremom i pratnjom bio se H. G. prebacio kod Štitara u C. kr. Granicu, otpraćen u brodsku Festung, odatle je 3. VII. preko Vrpolja, Đakova i Vuke otpremljen u Osijek. Tu je u Tyrđavi u kasarni nastanjen pod paskom Festungs-Commandanta Generala Benzeka, koji ga je, vjerojatno, uveo i u Schützen-Gesellschaft. (O 4-mjesečnom boravku Gradašćevića u Osijeku isp. kućnu hroniku osiječkog franjevačkog samostana, ed. dr. Bösendorfer, Diarium conuentus s. Crucis Essekini, „Starine“ XXXV, Zagreb 1916. p. 167.)

Ilirizam se razbujao također u Osijeku** prodro je i u ovo društvo, poteško nešto, ali ipak je doljno-građanin Antun Auer 20.

** Isp. dr. D. Prohaska, Ilirizam u Osijeku. „Savremenik“ VII. Zagreb 1912.

srpnja 1845. darovao streljačku ploču, koja je prvi put nosila natpis u hrvatskom jeziku. Nego taj isti Auer našao se 1849. među proskribiranim radi privrženosti magjarskoj vladi 1848. a koji su odlukom Banskoga Vijeća izgubili izborno pravo (Adamovich, fiškal Arvay, Blau, Broschan, Zimmer, Divald, Feszmayer, Ganzer, Goriupp, Homberger, Jankovich, Krismanich, Lay, Lehmann, Lutter, Moslavar, Poszony, (gradonačelnik 1831—1835., a tada svrgnut, no zato opet 1848. kao magjaron), Thil Thürner i Wunderlich). Povjesničar Osijeka dr. J. Bösendorfer u svojim „Crticama iz slavonske povijesti“ (Osijek, 1910) navodi dolazak bana Jelačića iz Vinkovaca u Osijek 25. IX. 1849. i da mu je tada došlo u audienciju izaslanstvo proskribiranih i ban da im je oštro odgovorio: ako nijesu zadovoljni s ovakovom blagom kaznom, neka pođu sa Kossuthom u Ameriku, a on će im još i put pripremiti. Međutim u nastupanju francisco-josephinskog apsolutizma znali su proskribirani na što je pala banska vlast, te su se paralelno bili obratili i c. kr. ministru Bachu u Beč, koji im je ukinuo ovu „kaznu“. No, pomilovanje je dašto bilo dalje vrlo izlišno... U doba apsolutizma Esseg je produžio svoje tradicionalno živovanje pa tako i streljačko društvo. A šezdesetih g. u doba hrvatskoga „interregnuma“ i sve većeg uticaja i blizine Strossmayerove bila je 1866. jubilarna proslava Nikole Šubića Zrinjskoga. Tih godina je Osijek za načelnikovanje Antuna Stojanovića 1868./1869. doživio rijedak udarac u historiji gradova: misaoni gradonačelnik prodao je cijeli gradski arhiv iz razdoblja 1690. do 1863. štono riječ na kola i funte...

Još 1890. sastavlja ovo društvo u Esseg-u pravila na njemačkom jeziku... Sva druga priopćena građa spomenice prelazi zasad interese ovoga časopisa. Ing. R. Franjetić uredio je ovaj Spomenspis građanskog streljačkog društva Kralj Aleksandar I. u Osijeku, na način kako se to kod nas u provinciji već radi, ali hvale vrijednom marljivošću i predanošću. Izvjesne povjesne omaške i suvišnosti zapaziće svaki u historiji stručniji čitalac, a knjižica napokon i nije izišla s naučnim pretensijama i ako sadrži dragocjenu kulturnohistorijsku građu za povijest građanskog života među Hrvatima.

Jos. M-ć

Aleksije Jelačić, Seljački pokret u Hrvatskoj i Slavoniji godine 1848. — 9. i ukidanje kmetske zavisnosti seljaka, U Zagrebu 1925. VIII+147+5 strana. Izdanje piščevo.

Krajem g. 1924 izašla je pod gornjim naslovom jedna „studija iz hrvatske socijalno-političke i kulturne istorije“ koju je napisao jedan ruski naučni radnik, član

ruske grane hrvatske obitelji Jelačića. Tu sam radnju notirao u bibliografiji svoga članka „Hrvati i Mađari uoči sukoba 1848“ („Jugoslavenska Njiva“, VII, 2, Zagreb 1923., str. 458.) Radnja je autoru poslužila kao doktorska disertacija, i to u Ljubljani.

U predgovoru pisac iznosi historijat svoje radnje, u I poglavlju daje pregled štampanik i rukopisnih izvora kao i literaturu predmeta; dalje slijede poglavlja: II. U predvečerje revolucije g. 1848 urbarsko pitanje na požunskom saboru III. Prilike u Hrvatskoj u proljeće g. 1848. Početak seljačkog pokreta i ukidanje kmetske zavisnosti seljaka IV Saborski, izborni rad i saborski izbori god. 1848. V. Diskusija o Urbarskom pitanju u novinstvu i na Saboru. Urbarski zakon hrvatskog sabora VI. Seljački pokret u ljetu i početkom jeseni g. 1848. VII. Seljački pokret u jesen g. 1848 i u zimu 1848-9.

U dodacima štampani su I. Popis saborskih zastupnika g. 1848. II. Sastav Urbarskog saborskog odbora. III. Neke seljačke tegobe iz god. 1848. IV. Dva dokumenta iz arhiva sremske županije (dokumenti br. II-IV prvi puta ugledali su svjetlost).

Radnja g. Aleksija Jelačića prije svega prvi je pokušaj u nas da se uzmu u pretres s o c i j a l n a pitanja, a ne samo politička. O banu Jelačiću u nas još uvijek ne postoji nikakova naučna i kritička studija, koja bi uzela obzira na čitavu građu, ne samo štampanu, nego i arhivalnu (u Zagrebu i provinciji, Beču i Pešti). G. Jelačić dao se dakle na ozbiljan posao, kad je potražio građu za ovu radnju u prvom redu u Zagrebačkom Zemaljskom Arhivu i u različnim županijskim hrvatsko-slavonskim arhivima, u Zagrebu, Požegi, Osijeku, Varaždinu i Vukovaru,*) dok mu bečki peštanski arhivi za ovaj posao i onako ne bi mogli pružiti ništa osobito jer je hrvatski seljački pokret 1848.-9. bio čisto lokalnoga značaja.

Skupivši tako veoma lijepu građu, g. Jelačić izradio je radnju, koju treba ocijeniti kao potpuno uspjelu, i s m e t o d i č k o g a

*) Opaska uredništva „Narodne Starine“: Naše prilike i mogućnosti naučnoga rada u provinciji ilustrira i ova poučna bilješka g. dr. Jelačića (p. VI.): „Na žalost u Bjelovaru g. kr. podžupan Dr. Zdravković, i pored preporuke Jugoslavenske Akademije i Kr. zem. arhiva, mi nije odobrio da uđem u Županijski Arhiv, tražeći da mu podnesem odobrenje Ministarstva Agrarne Reforme (!), jer se bavim agrarnim pitanjem. Zato u knjizi ima malo praznina o prilikama Križevačke županije, jer nisam mogao više da se vratim u Bjelovar“. Auktor onda uopće nije ni tražio odobrenje od ministarstva — agrarne reforme za proučavanje historije četrdesetosmaških prilika. Na tome je ostalo.

gledišta i s historiografskoga. Znaključi su njegovi sigurni i dobro promišljeni, te se mogu potpuno prihvatiti i u našoj nauci. Sama je radnja izradjena ozbiljno i s punim shvatanjem onoga pitanja, o kojem raspravlja.

Dr. Ferdo Šišić

*

Письма и записки из архива К. П. Победоносцева I dio u dva snopića. Državno izdanje. Moskva i Petrograd 1923. U ovoj zbirci dokumenata iz arhive znamenitog ruskog državnika veoma važnog, upravo epohalne vrednosti za rusku istoriju, nalazimo dosta zanimljivih podataka i za južnoslovensku povijest. Tako, naprimjer, ima u nekoliko pisama carevića Aleksandra Aleksandrovića — potonjeg cara Aleksandra III — njegovom vaspitaču budućem ministru prof. K. Pobjedonoscevu upućenih sa bojnog polja u Bugarskoj za vrijeme rata g. 1877-8. Dalje ima različitih osnova, koncepata i podataka, koji se tiču izgradnje Balkanske željeznice posle g. 1880. Govori se detaljno o koloniji pravoslavnih Dalmatinaca u Argentini, koja je brojila oko 9000 duša pa se odlikovala rusofilstvom prema obavještenjima ruske diplomatske službe. Rusko ministarstvo mornarice težilo je da osnuje rusku pomorsku luku u Južnoj Americi, pa da je upotrebi u vezi s time za političke ruske svrhe i pomenute Argentinske Dalmatince. Ovu osnovu prihvatio je i Pobjedonoscev pa, kao resorni ministar, poslao je tim južnoslovenskim iseljenicima ruskog pravoslavnog župnika da širi među njima rusofilstvo. Najzad, u knjizi se nalaze referati ruskog župnika u Wiesbadenu prote Sergija Protopopova, koji pratio na licu mjesta razvoj afere Kralja Milana i Kraljice Natalije, pa je prisustvovao prizoru otmice od Kralice njena sina Kraljevića — prestolonasljednika Obrenovića. Ovu otmicu počinio je srpski đeneral Kosta Protić, potonji namjesnik Kraljevskog dostojanstva uz sudjelovanje pruskih oblasti. Car Aleksandar III. držao je stranu kraljici, kao što se lijepo razabire iz njegovih pribježaka na referatima Pobjedonosceva o toj stvari, te je napisao o Kralju Milanu jednu veoma oštru upravo nepristojnu rečenicu.

Opšežan referat o cijeloj zbirci dao je Dr Aleksije Jelačić u zagrebačkom „Obzoru“ od 12 siječnja 1925. god. LVI br. 19. pod naslovom „Ispovijest zloduha carske Rusije“.

A. J.

*

Zegga Nikola, Die Münze als Schmuck. Separatni otisak iz „Wiener Zeitschrift für Volkskunde“. knj. XXX. 8, 5 str. i 5 tab.

U sumarnom i sažetom pregledu autor iznosi istorijske podatke o upotrebi novca

kao sredstva za ukrašavanje ženske nošnje. Upotreba novca u tu svrhu može se konstatovati tek iz doba rimskih careva. Iz toga najranijeg doba sačuvalo se nekoliko predmeta, među njima i jedan sa teritorija naše države, koji nose rimski carski novac kao nakit.

Glavni dio članka posvećen je problemu ukrašavanja ženske nošnje pomoću novca na Balkanu, gde se novac u tu svrhu upotrebljavao i na kapama, i na derdanimi, i na naprsnim niskama, i na pojasima (paf-tama). Na kapama, za koje autor navodi specijalne nazive iz pojedinih mjesta (preves, tarpoš, trvelj, it.d.) moglo se nalaziti do 1000 komada novca u težini od 4-5 kg. Isto tako spada novac u najobičniji nakit na napisnim niskama, na derdanimi i na pojasima.

Od novca na takvim komadima ženske nošnje kod nas rede se upotrebljavaju rimski novci, gotovo nikako grčki novci, i to radi njihovog nepodesnog oblika i težine. Češće se nalaze srednjovekovni srpski, bugarski i dubrovački novci, a najčešće turski, dubrovački, mletački i austrijski novci iz novoga vijeka. Gč.

*

„Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo“ (Bulletin de l'Association du Musée de Slovenie). Ljubljana sv. IV., V. i VI. Zgodovinski del uredil dr. Josip Mantuani, Etnografski oddelek uredil dr. Niko Zupanič. V Ljubljani 1924.-1925. Str. 64+84,80.

Ističemo u sadržaju priloge F. Kosa „K zgodovini Gorice v srednjem veku XV. stoletja“. Dr. Josip Mantuani napisao je članak „Prazgodovinska gomila na Kočevskom“, koju je on tamo otkrio i prokopao, te sudi da potiče iz kasnijeg (hallstatskog) doba. Ujedno je dodan i floris i preres gomile te fotografija situacionog plana. Dr. Josip Mantuani nastavlja, dalje, sa „Popisom muzejskih slika“ od br. 61-165. Dr. Franc Stelè piše članak: Slikar Jernej iz Loke u prvoj polovini XVI. stoletja, te donosi njegove dvije freske slike. Njegove slike nalaze se u okolici Škofje Loke, na Gorenjskem i na Tolminskem, sveukupno preko petnaest na broju. Dr. Josip Mantuani počeo je priobćivati stare inventare, i to najprije „Inventarium iza pokojnog grofa Nikole Auersperga u Mokricama god. 1759.“ U književnom pregledu je priopćen je prikaz Buličeva Zbornika. Dr. Dragutin Lončar prikazuje životopis i književni rad profesora Kosa sa slikom. Kos je jeda od starijih slovenskih historijskih pisaca, koji je vrlo mnogo napisao. Najvažnije njegovo djelo jest „Gradivo za zgodovino Slovenec v srednjem veku“, kojim djelom je

udario temelj modernom historijskom proučavanju Slovenije. I. Vrhovnik piše o Valentinu Mencingeru, ocjenitelju slika, koji je bio svojedobno prvi slikar u Ljubljani, te je živio u drugoj polovini XVIII. stoljeća. Priopćen je popis ocjene slika poslije smrti kanonika Ivana Schilinga od god. 1754. Miroslav Premru donosi Drobiz iz vatikanskih arhiva i to: Izvještaj papinskog nuncija Jeronima grofa Porcije o ljubljanskoj biskupiji iz god. 1597: spis o gradnji samostana Augustinaca Eremita u Ljubljani iz g. 1624, te noticu o darovnici vlastiteljstva Bogensperk istim Augustincima g. 1630. „po barunu Jurju Wageniu od Wagensberga“.

Muzejsko društvo za Sloveniju bori se u velike financijskim poteškoćama, te je

izdalo ovaj Glasnik tek nakon dvije godine. Muzejsko društvo je najstarije znanstveno društvo među Slovencima, koje postoji uz neke prekide počevši od g. 1846, te je izdalo bezbroj publikacijama u kojima se je prikazao slovenski narod kao kulturni narod, što mu i svi inozemci priznavaju, tražeći neprestano zamjenu za društveni „Glasnik“ (dakako, dugo vremena isključivo na njemačkom jeziku.) Društvo je najprije izdavalo periodično od g. 1888. „Mitteilungen des Musealvereines für Krain“, kasnije od g. 1890. „Izvjestja Musejskega društva za Kranjsko“ i od g. 1908. „Carniola“, a nakon prevrata izdaje od g. 1919 svoj „Glasnik“, koji toplo preporučamo pažnji i našega naučnog svijeta.

Dr. Fr. Bučar

BILJEŠKE

* Naslovnu ukrasnu vignetu na str. 205. izradila je iz susretljivosti prema našem časopisu gđica Zdenka Sertičeva.

*

* Šezdesetogodišnjica Alberta Siča i njegovi radovi. Nedavno slavio je čvrst i čio svoju šezdesetogodišnjicu profesor liceja u Ljubljani Albert Sič, jedan od najboljih poznavalaca slovenskog etnografskog materijala, borac za slovenski narodni stil i njegovo oživljavanje i autor više dragocjenih radova, u kojima je nagomilao plodove svoga mnogogodišnjeg požrtvovnog i mučnog posla u sakupljanju narodnih ornamentalnih oblika.

Godine 1918 izdao je Sič u nakladi Kleinmayer i Bamberg u Ljubljani prva dva dijela svojih „Narodnih vezenin na Kranjskem“, naime I) Vezenine z Gorenjskega i II) Belokranjske vezenine. Druge godine izišao je u istoj nakladi i III. i IV. dio „Narodnih vezenin“, naime „Bele vezenine“ i „Pisane vezenine“. Godine 1922 izdao je Sič u Kr. zalogi šolskih knjig u Ljubljani pod naslovom „Zbirka narodnih ornamentov“, odjeljak „Narodni okraski na pirhah in kožuhih“; godine 1923 izašli su „Narodni okraski na orodju in pohištvu“, godine 1924 izdao je Sič pod naslovom „Slovenski narodni slog“ zbirku „Kmečke hiše in njih oprava na Gorenjskem“ opet u nakladi Kleinmayera. Osim toga je u „Tiskovnoj zadruzi“ u Ljubljani izdao brošuru „O slovenskih narodnih nošah“.

Autor se je prilikom izdavanja morao boriti s velikim poteškoćama, jer je razumljivo, da je danas teško naći nakladnika za tako skupocjena kolorirana izdanja, i ako su ta izdanja od velikog značenja. Ipak je uspio, i danas prilikom šezdesetogodišnjice zaslužnog autora stoji pred nama

veći dio njegovog ogromnog životnog rada. Tom prilikom neka bude dopušteno ogleđati te radove, njihovo značenje i važnost.

Kakav je interes vodio autora, da se je latio toga posla, kaže on sam u uvodu svojih publikacija, gdje se tuži, da poradi sve naprednijeg veleobrtništva i nove mode iščezava smisao za pravi narodni stil, koji sve više tone u zaborav, kao da je nestalo smisla za domaću ljepotu i za umjetnost. „Naša je dužnost“, kaže on dalje, „da iskopamo blago narodnih umjetničkih tvorina, koje su sakupila stoljeća; to traži od nas osjećaj poštovanja narodne umjetnosti i ljubav naroda i narodne kulture“. Da upozna Slovence s domaćom, već u pola zaboravljenom umjetnošću, kaže Sič, da je sastavio svoju zbirku i dao je u ruke veziljama, školama i uopće Slovencima, kako bi pružio građu, potrebnu pri snovanju nacrtu oruđa, pokućstva, kuća, vezova... u omiljenom domaćem stilu“.

Time je kazano kakvi su interesi bili mjerodavni za Siča u njegovom radu, a time je ujedno karakterizovan i njegov rad. U naše individualističko vrijeme, kada se toliko, kao što ne već odavno, govori o narodnosti, o specifično narodnoj kulturi i narodnoj umjetnosti, kada se baš traži narodna individualnost u svima njenim životnim pojavama, u takvo se vrijeme morao roditi Sičev rad i u tom pravcu on je odgovorio jednoj potrebi vremena.

Glavna zasluga Sičeva rada i glavna je njegova vrlina u tome, što je to prvi rad takve vrste među Slovencima, i u tome, što može potpuno odgovarati svrsi koju ima.

Što se tiče stanovišta učenjaka — etnografa prema Sičevom radu, ono je jasno određeno. Etnografski interes ima druge ciljeve, nego li Sičevo prikupljanje orna-